

Psychologie **celoživotního vývoje**

OMG!

Lenka Martinec Nováková, PhD.

13/03/2025

Vliv **rodiny** na vývoj
osobnosti v dětství a dospívání

The SAGE Handbook of Personality and Individual Differences

Origins Of Personality and Individual Differences

Pace, U., & Passanisi, A. (2018).
The role of the family in personality development.
In The SAGE Handbook of Personality and Individual Differences: Volume
II: Origins of Personality and Individual Differences (pp. 146-163).
SAGE Publications Ltd, <https://doi.org/10.4135/9781526470317>

Edited by
Virgil Zeigler-Hill and
Todd K. Shackelford

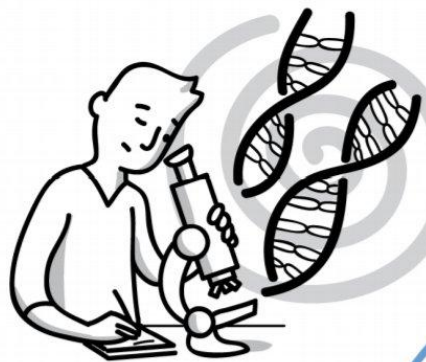
Mezi faktory, které mají zásadní vliv na vývoj osobnosti, figuruje na prvním místě **prostředí**.

Co si představit pod „prostředím“?

2 **extrémní** tábory:
prostředí utváří osobnost
vs. osobnost je dána již při narození
(„prostředí vs. geny“, „nurture vs.
nature“)

Oba extrémy jsou mimo
(**interakce genů a prostředí**).

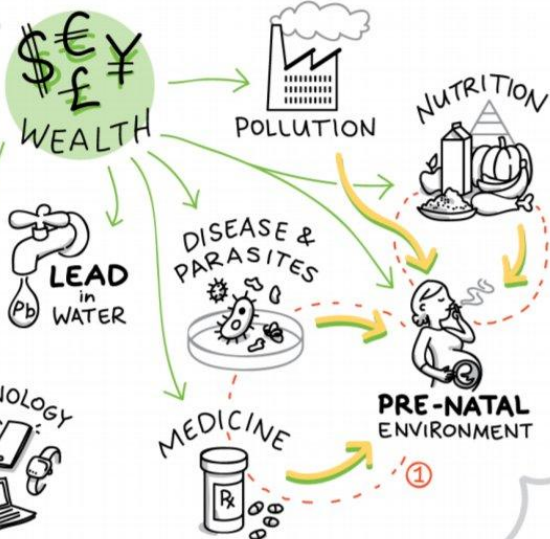
PREDICTING HERITABILITY?

Psychologie 2025_YBSB
celoživotního vývoje 033

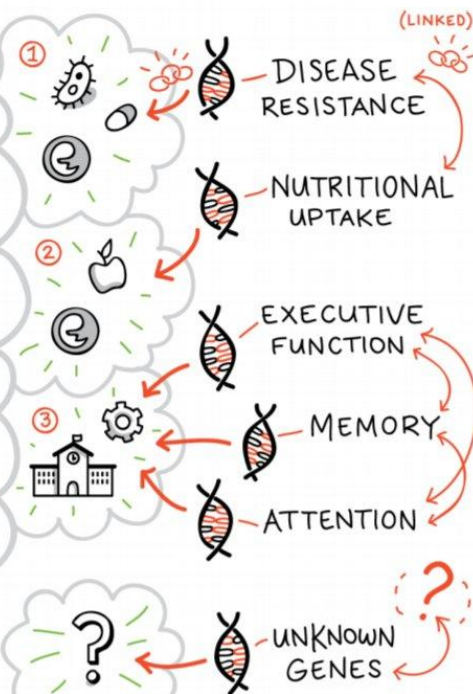
VARIABILITY
in **TRAIT**

VARIABILITY
in **ENVIRONMENT**
& **CULTURE**

VARIABILITY
in **GENES**

Behaviorální genetika studuje, jakým způsobem **genetická variabilita** ovlivňuje **psychologické fenotypy (znaky)**, a to včetně kognitivních schopností, osobnosti, mentálních onemocnění a sociálních postojů.

Geny + prostředí neovlivňují vývoj osobnosti odděleně. Jde vždy o interakci.

V každém bodě
životního běhu jsme to
osobnostně stále my
(díky genetické
komponentě), a přece
se naše osobnost
proměňuje (díky
zkušenostem).

= kontinuita vs. změna

Během života vlivy **genetické slábnou** x vlivy **prostředí rostou**.
Zejm. během puberty a adolescence. (McCrae and Costa, 2008)

Stabilizace v období **střední dospělosti**. Odvíjí se to od sociálních situací, v nichž se typicky nacházíme – a ty bývají konstantní.

(Roberts & Wood, 2006)

Recentní psychologické teorie navrhuji
změnu paradigmatu:

osobnost již nedefinujeme jako sadu
zděděných struktur, které dozrávají v
rámci určitého sociálního prostředí.

Namísto toho navrhuji
transakční modely osobnosti.

(Lynch and Cicchetti, 1998)

Zdůrazňují, že základem veškeré
lidské zkušenosti jsou **vztahy.**

Založeno na teorii **attachmentu.**

(Bowlby, 1973)

Osobnostní charakteristiky existují v určitém
interpersonálním kontextu.

Interpersonální kontext = zejména **rodina.**

Témata přednášky: Osobnost rodičů, pořadí narození, vztah mezi emoční regulací, vazbou (attachmentem) a osobností

Osobnost rodičů ovlivňuje
rodičovský styl
a **chování dítěte.**

(Belsky & Kelly, 1994)

Psychopatické rysy u rodičů
představují rizikový faktor pro
rozvoj osobnosti dítěte.

(Van Loon et al., 2014)

Poruchy u rodičů (agresivní,
vtíravé, trestající chování...)
znásobují **riziko**
maladaptivního vývoje
osobnosti.

(Maybery and Reupert, 2006)

Vztah mezi psychiatrickými chorobami rodičů a rozvojem maladaptivní osobnosti u dětí **není deterministického rázu.**

Roli hraje existence sociálních vazeb, které mají podpůrnou roli, věk dítěte, kdy se nemoc u rodiče projeví, to, jak dítě na nemoc rodiče samo nahlíží...

Vliv **osobnosti rodiče/psychopatologie** na straně rodiče je zprostředkován tím, **jak škodlivý je skutečný dopad na dítě.**

(Patterson et al., 2002)

Z opačného pohledu: vliv pozitivních osobnostních rysů rodiče na osobnost adolescentů

(Schofield et al., 2012)

Prívětivost, svědomitost, emoční stabilita u rodičů souvisela s mírou výskytu týchž osobnostních charakteristik u adolescentů.

Studií, které by dávaly do vztahu osobnostní rysy rodičů, rodičovské styly a osobnost dítěte, je překvapivě málo.

(mezera v poznání 😊!)

Behaviorálně-genetické studie:

některá rodičovská **chování** jsou **dědičná**.

(Plomin, 1994; Spinath & O'Connor, 2003)

**PARENTS CAN BE
PRETTY CRUEL
SOMETIMES**

THEY GET OFF ON IT

Stan Marsh, 10 let
South Park

Vliv genetiky na prostředí vysvětlujeme tak, že biologická výbava ovlivňuje osobnost jedince a následně tedy i jeho schopnost odpovídat na podněty z prostředí.

Příklad: Vliv genetické výbavy na společensky nežádoucí chování. A naopak: zážitek antisociálního chování může ovlivnit rozložení těchto genů v populaci.

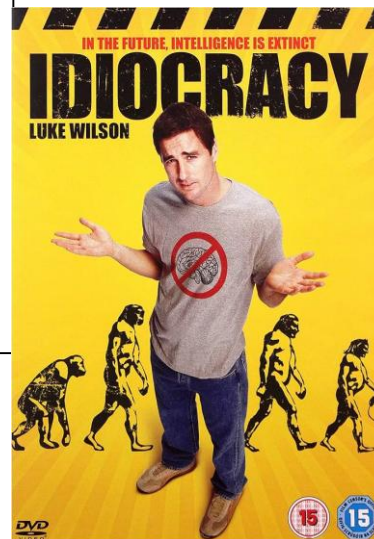
(Rhee & Waldman, 2002; Robins, 1978)

Tematická komedie pro odlehčení:

Lidé si hledají partner(k)y
mj. v souladu se svým
sociálním chováním
(„svůj k svému“).
Často se stává, že partneři,
kteří oba vykazují
antisociální chování, mívají
více dětí, než je průměr v
dané populaci.

(Farrington et al., 2001;
Krueger et al., 1998)

IMDb rating: 6,5/10
Dostupné na Disney+

To znamená, že z generace na generaci se budou geny, které jsou relevantní pro daný fenotyp, vyskytovat v těchto rodinách s vyšší frekvencí, než by se vyskytovaly u jedinců, kteří se našli „náhodou“.

(Krueger et al., 1998)

Dále např. **neurotičnost**
matky souvisí s
delikvencí mladistvých.

(Bates et al., 1991)

Vysoká míra stresu + emoční
nestabilita + nekonzistentní
rodičovský přístup = vyšší
výskyt antisociálního chování.

(Patterson et al., 1992)

A cartoon illustration of Homer Simpson, a yellow-skinned man with a large nose and a wide, toothy grin. He is wearing a white shirt and a yellow tie. He is looking towards the right side of the frame.

Také nízká míra **svědomitosti** u rodičů:
maladaptivní rysy jako nízká sebedisciplína
a tendence dříve jednat než myslet...

Děti mohou vykazovat nízkou inhibiční
kontrolu a více problematického chování.

(Costa and McCrae, 1992)

HEY! JUST
BECAUSE I DON'T CARE
DOESN'T MEAN I DON'T
UNDERSTAND.

Chování, přístup rodiče **hrají zprostředkující roli mezi osobností rodiče a osobností dítěte.**

Vysoká míra
přívětivosti, svědomitosti,
emoční stability
(nízké míry neurotičnosti)
a otevřenosti
souvisí s podporujícím a responzivním
rodičovským přístupem.

(Belsky & Barends, 2002;
Verhoeven et al., 2010)

1990s

2000s

2010s

Osobnost rodičů často hraje klíčovou roli v rozvoji jak pozitivních, tak negativních osobnostních rysů dítěte.

Osobnostní vývoj je výsledkem jak biologických, tak sociálních faktorů.

Novorozenec není „tabula rasa“!

Dědičnost a **prostředí** se od sebe **nedají oddělit**, a proto nemá smysl je ve výzkumech pojímat jako oddělené.

**Osobnost je
bio-psycho-sociální.**

Vývoj osobnosti zahrnuje vztah dítě – rodič, zážitky ve škole, vztahy s vrstevníky...

(Küçük et al., 2012)

ALE:

Vlivy prostředí často vedou k tomu, že děti vyrůstající v **téže rodině** si jsou spíše **nepodobné** než podobné.

(Lo Cascio et al., 2013)

Tyto vlivy nazýváme **nesdíleným prostředím**.

(Neiderhiser et al., 2007)

Patří mezi ně: pořadí narození, věkový rozdíl, kvalita vztahu daného dítěte s rodiči, to, že na stejnou situaci každé dítě reaguje jinak...

Vliv pořadí narození na osobnost

Oblíbené,
ale kontroverzní
téma.

Slabá opora
o empirickou evidenci.

Parents when their first child does
something vs when their youngest
child does it

Většina studií se shoduje na tom, že pořadí narození **nemá** zásadní vliv na osobnost.

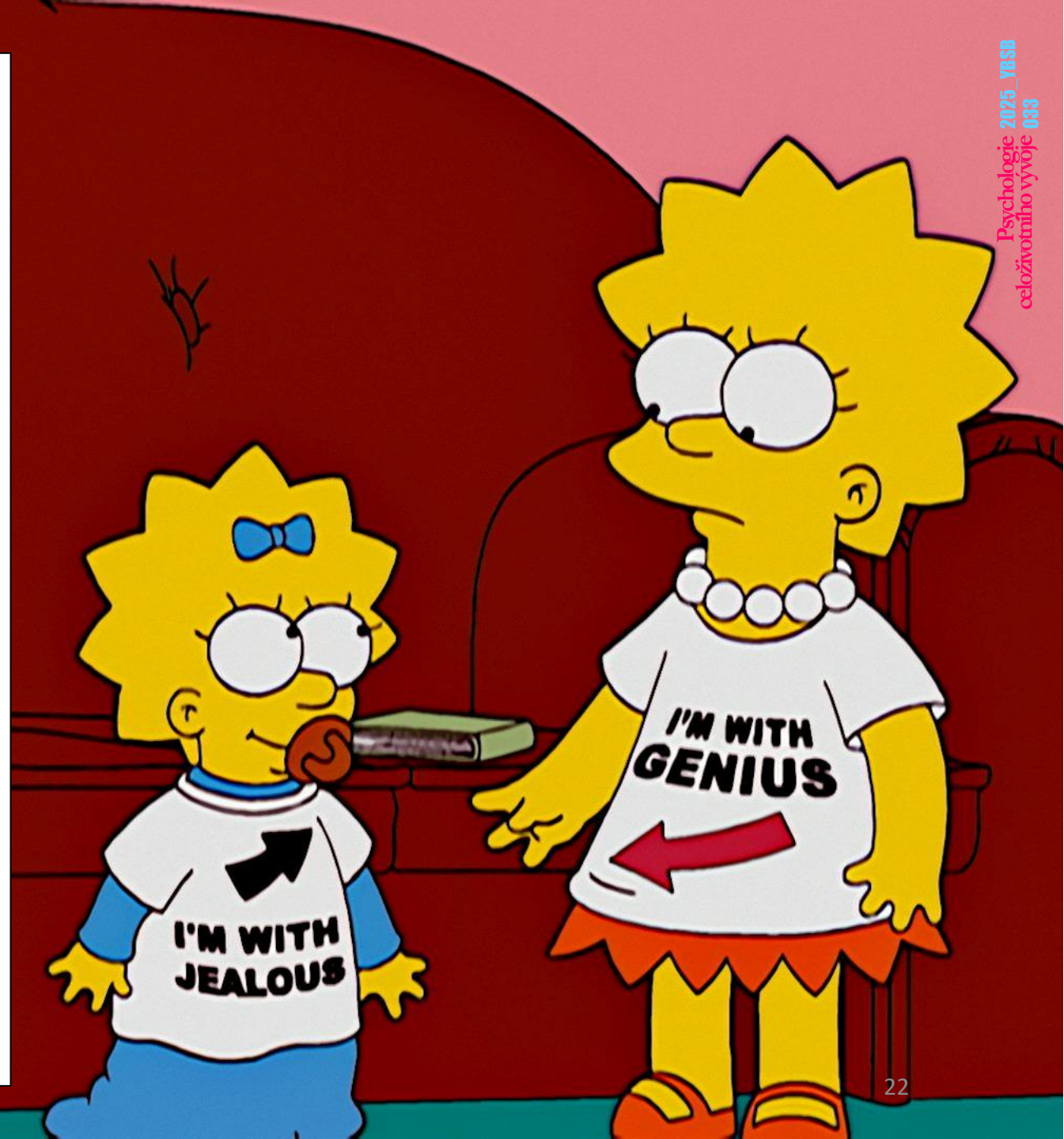
(Beer and Horn, 2000)

Některé studie ale přičítají téměř **35% variability** v osobnosti právě pořadí narození.

(Borkenau et al., 2001; Eaves et al., 1989)

Jiné poukazují na to, že pořadí narození má vliv na chování a třeba prospěch, což ovlivní i osobnost.

(Somit et al., 1996)

Výzkum pořadí narození „odstartoval“ **Francis Galton** (1874)

Byl nejmladším z 9 dětí. Studoval vzorek skoro 200 britských vědců a zjistil, že většina z nich byli prvorození.

Galtonova interpretace: prvorozené dítě se více těší pozornosti rodičů, což má pozitivní dopad na jeho intelektuální kapacitu.

Alfred Adler (1964): prvorození, benjamínci a „ti uprostřed“ mají zcela jinou sociální zkušenost.

„Family niche theory“

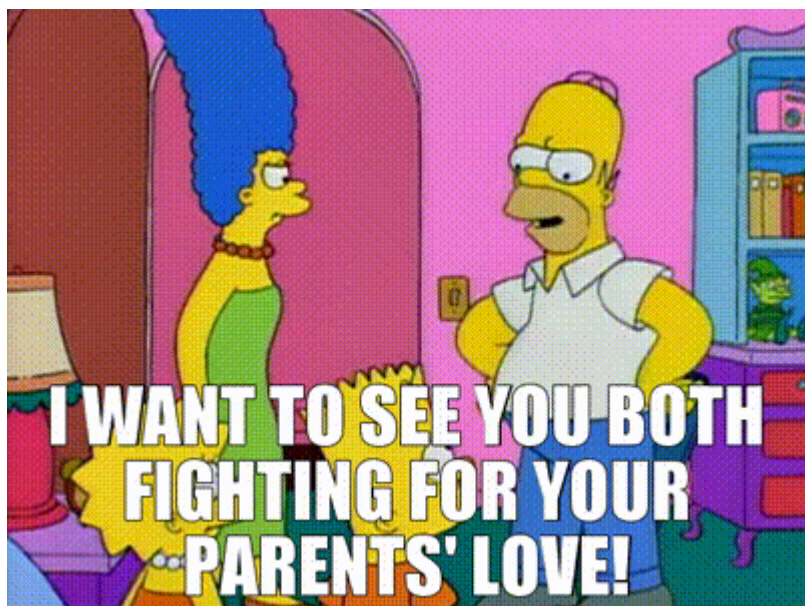
(Sulloway, 1995)

Pořadí narození ovlivňuje osobnost dětí, které sdílejí totéž rodinné prostředí a které se na ně musí adaptovat tím, že uberou na konfliktech a přidají na vzájemné spolupráci.

Sourozenci spolu **soutěží** o rodičovskou přízeň. Prvorozený má výhodu fyzické, a tím pádem možná i jiné, převahy.

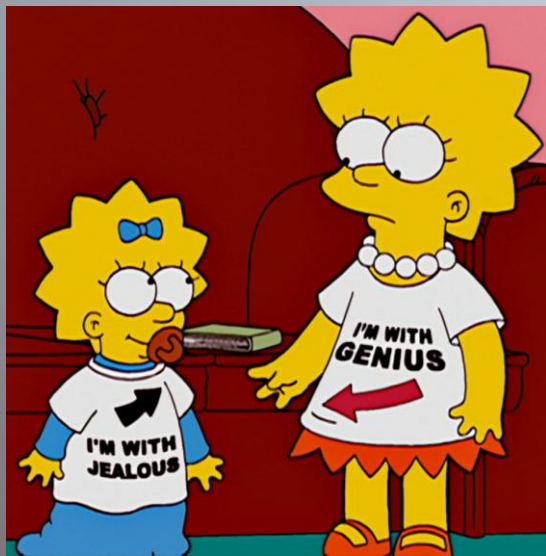
MAGGIE SIMPSON TIMELINE

Mladší mívají větší volnost (už na ně rodičům nezbyvá tolik sil), a tedy bývají extrovertnější, společenštější, mívají lepší představivost.

Prvorození sami sebe popisují jinak než benjamínci.

To může být způsobeno tím, že některé charakteristiky, pomocí nichž sami sebe definujeme, vznikají v rámci jedinečného vztahu dítě – rodič/rodič – dítě.

V konci může jít o důsledek toho, že se rodiče chovají různě k dětem s různým pořadím narození.

Psychologie 2025_Y050
celoživotního vývoje 033

Střední korelace mezi pořadím
narození a **svědomitostí** a **otevřeností**.

(Healey and Ellis, 2007)

Slabý až středně silný vliv pořadí
narození na **svědomitost** a **rebelství**.

(Paulhus et al., 1999)

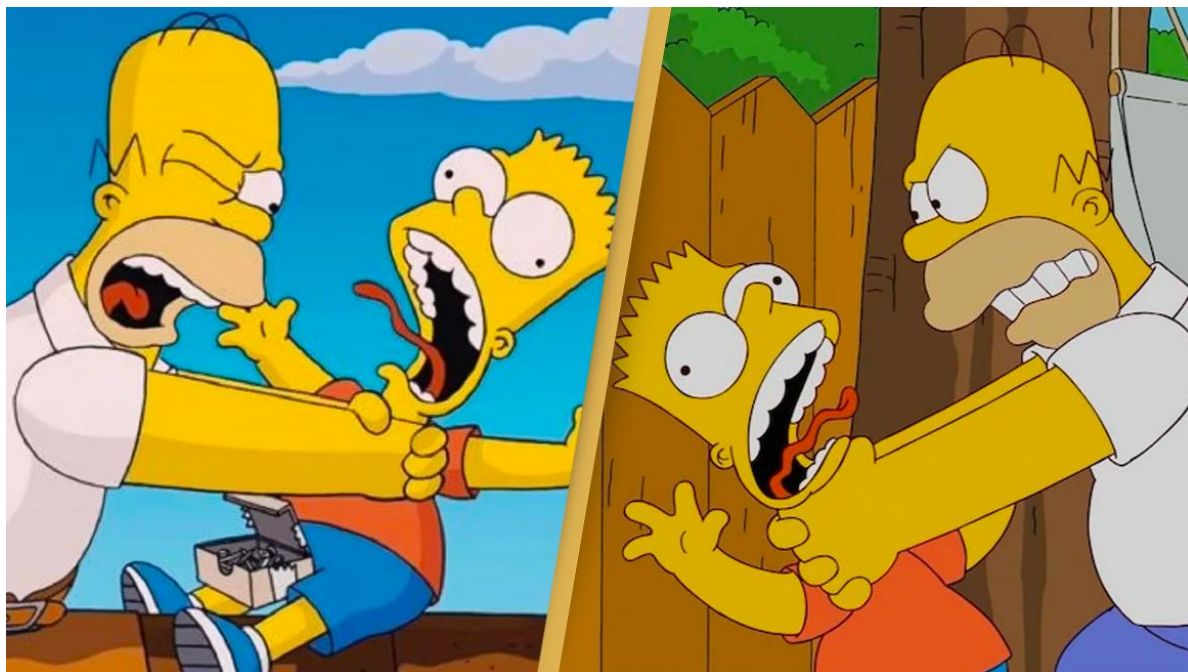

Jak to, že rodiče hodnotí děti s různým pořadím narození různě? Prvorození **se ke svým rodičům chovají jinak** než benjamínci. Jde o záležitost postoje, ne osobnosti. Je to pohled rodičů (či jiných příbuzných), co odráží pořadí narození.

Každý vztah je jedinečný.
Je možné, že jiní lidé by rozdíly v osobnosti takto neviděli.
(Ernst & Angst, 1983)

Emoční regulace = protektivní faktor, který pomáhá snižovat riziko výskytu psychiatrických chorob. A naopak – jejich výskyt souvisí s ranou dysregulací.

(Schore, 2003)

Emoční regulace = to, jak pracujeme s emocemi, jak je prožíváme a vyjadřujeme.

Gross (1998)

Alternativní definice: schopnost emočně odpovídat na požadavky prostředí sociálně přijatelným způsobem.

(Cole et al., 1994; Di Maggio et al., 2016)

Bloudivý nerv, temperament a emoční regulace

DECEMBER 17, 2024 | 15 MIN READ

The Vagus Nerve's Mysterious Role in Mental Health Untangled

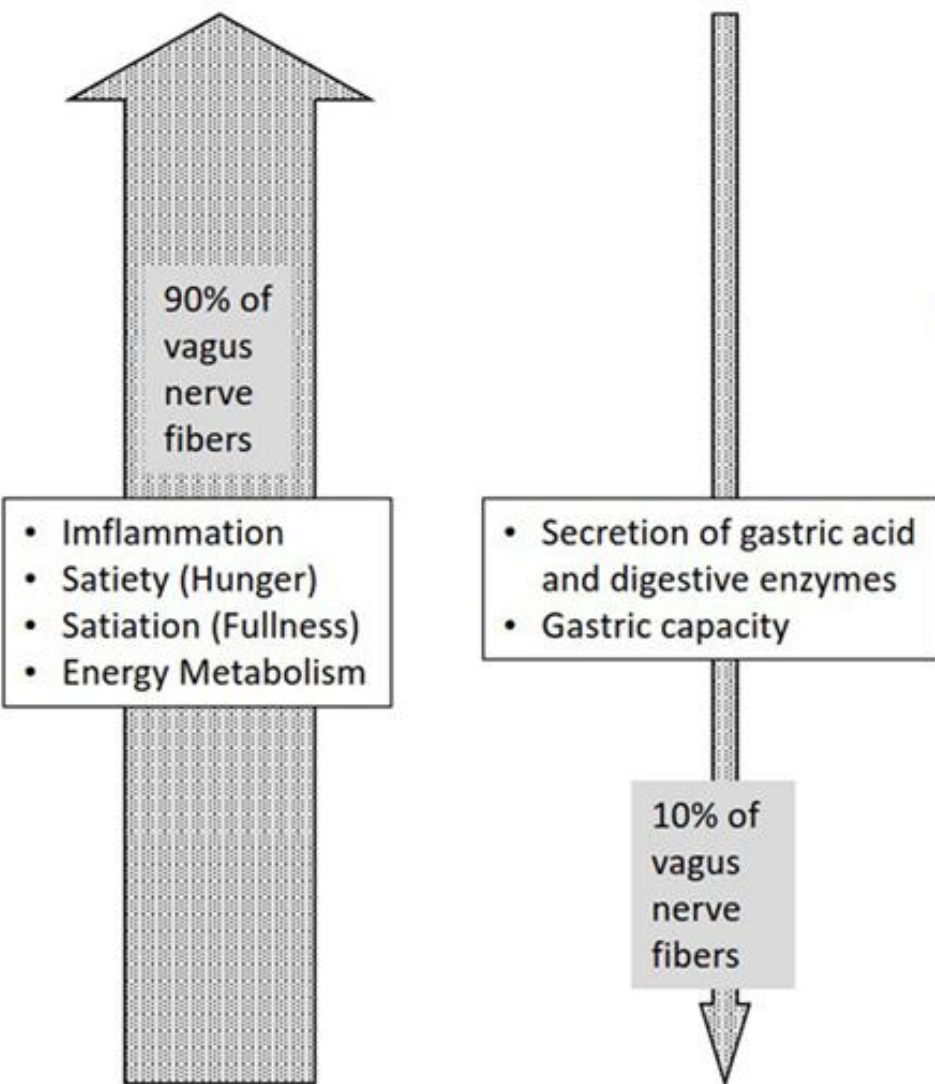
The healing potential of the brain's most interconnected nerve intrigues researchers

Populárně-naučný úvod do **role nervus vagus v duševním zdraví**

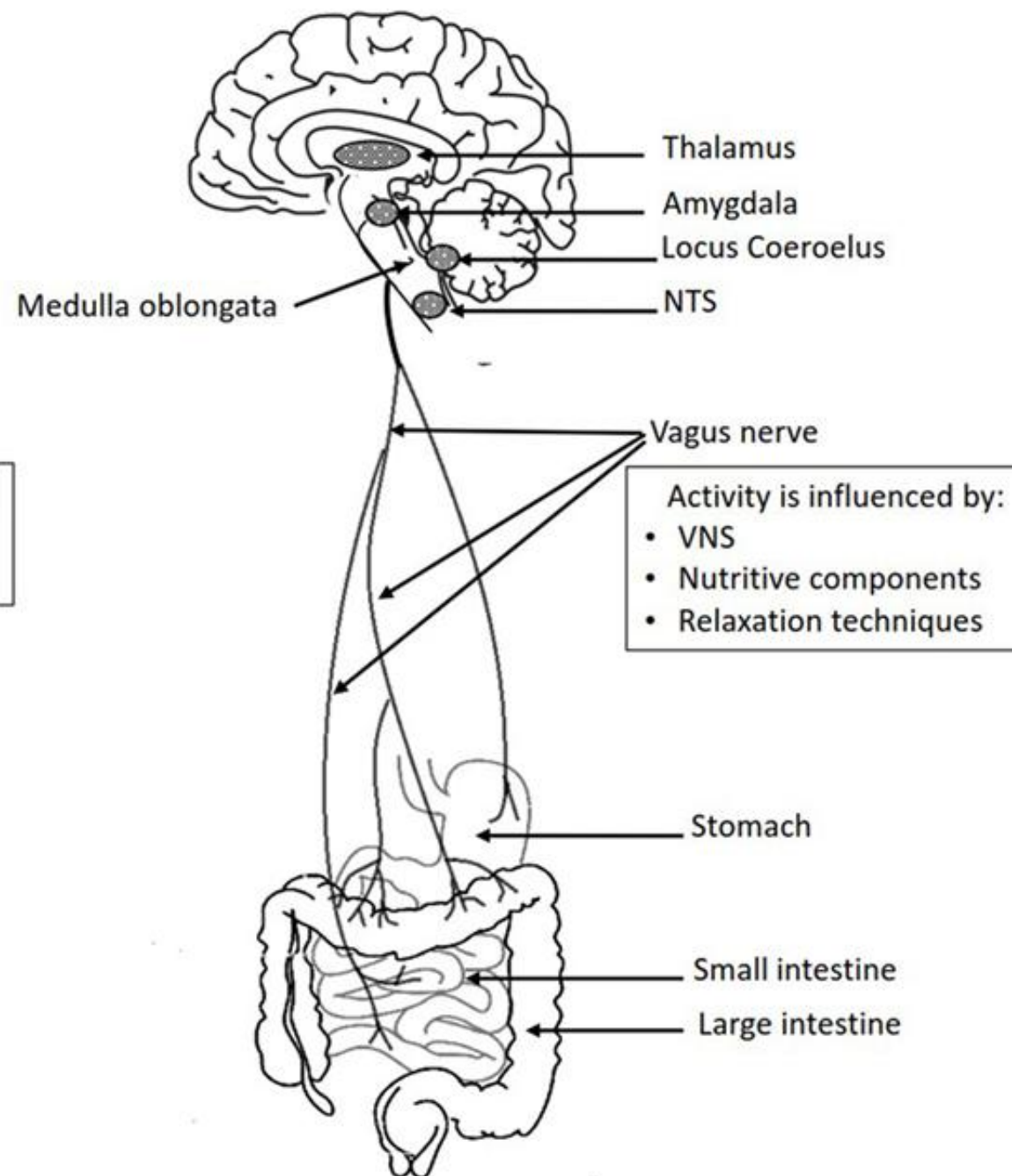
<https://www.scientificamerican.com/article/how-the-vagus-nerve-could-influence-physical-and-mental-health/>

Srdeční vagový tonus je považován za **index regulace emocí** podmiňující reaktivitu jedince a tím ovlivňující i jeho temperament.

Afferent and efferent connections

Anatomy

Disorders

- Psychiatric disorders
- Major depression
 - PTSD

- Inflammatory GI Disorders
- Ulcerative Colitis
 - Crohn's Disease

Každé dítě hraje v **utváření vztahů** s ostatními **aktivní roli**.

(Ainsworth & Bowlby, 1991; Bowlby, 1973)

Vnitřní pracovní modely attachmentu

Jde o reprezentace sebe sama a primárního pečovatele v attachmentových vztazích, které ovlivňují pozdější vztahy.

Dospělí s **jistou** vazbou hodnotí své vztahy **konzistentně**, ať už se jedná o pozitivní či negativní hodnocení.

Nejsilnější vztah s attachmentem: **extraverze**
Lidé s jistou vazbou se s druhými cítí dobře a jejich společnost vyhledávají.

(Shaver & Brennan, 1992)

Mezigenerační přenos

Rodiče, kteří vyrostli v rodinném prostředí plném násilí, s vyšší pravděpodobností budou své děti zneužívat nebo jim způsobovat emocionální deprivaci.

Paradox: blízkost rodiče v dítěti vyvolává strach a zároveň jej tiší.

(Lyons-Ruth, 1996; Schimmenti et al., 2014)

Rané attachmentové vztahy souvisejí s osobností v dospělosti.

(Hagekull & Bohlin, 2003)

Jistý attachment pozitivně souvisí s **extraverzí** a **přívětivostí** a naopak negativně s neurotičností.

(Bäckström & Holmes, 2001; Picardi et al., 2005)

Attachment v dětství předpovídá osobnostní charakteristiky v dospělosti, zejména extraverci, otevřenost a neurotičnost.

(Hagekull & Bohlin, 2003)

Vnitřní pracovní model attachmentu totiž funguje jako filtr. Naše pozornost a paměť fungují selektivně – co propustí a uloží, to záleží na „filtru“.

Aneb jak se k nám chovali coby k dětem, tak máme tendenci se chovat sami k jiným.

Nejedná se ovšem o „nezvratný osud“!

Děkuji za pozornost!

Zdroje přednášky

- Ainsworth, M. D. S., & Bowlby, J. (1991). An ethological approach to personality development. *American Psychologist*, 46, 331–341.
- Bates, J. E., Bayles, K., Bennett, D. S., Ridge, B., & Brown, M. (1991). Origins of externalizing behavior problems at eight years of age. In D. J. Pepler & K. H. Rubin (Eds.), *The development and treatment of childhood aggression* (pp. 93–120). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Bäckström, M., & Holmes, B. M. (2001). Measuring adult attachment: A construct validation of two self-report instruments. *Scandinavian Journal of Psychology*, 42, 79–86.
- Beer, J. M., & Horn, J. M. (2000). The influence of rearing order on personality development within two adoption cohorts. *Journal of Personality*, 68, 789–819.
- Belsky, J., & Barends, N. (2002). Personality and parenting. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting* (2nd ed., pp. 415–438). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Belsky, J., & Kelly, J. (1994). *The transition to parenthood: How a first child changes a marriage*. London: Vermilion.
- Borkenau, P., Riemann, R., Angleitner, A., & Spinath, F. M. (2001). Genetic and environmental influences on observed personality: Evidence from the German observational study of adult twins. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80, 655–668.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss, Vol. 2: Separation*. New York, NY: Basic Books.
- Cole, P. M., Michel, M., & Teti, L. (1994). The development of emotion regulation and dysregulation: A clinical perspective. In Nathan Fox (Ed.), *The development of emotion regulation: Biological and behavioral considerations: Monographs of the Society for Research in Child Development*, 59 (Serial no. 240, Nos. 2–3).
- Costa, P. T., Jr., & McCrae, R. R. (1992). *Revised NEO Personality Inventory (NEOPIR) and NEO FiveFactor Inventory (NEOFFI) professional manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- Di Maggio, R., Zappulla, C., & Pace, U. (2016). The relationship between emotion knowledge, emotion regulation and adjustment in preschoolers: A mediation model. *Journal of Child and Family Studies*, 25, 2626–2635.
- Eaves, L. J., Eysenck, H. J., & Martin, N. G. (1989). *Genes, culture and personality: An empirical approach*. London: Academic Press.
- Ernst, C., & Angst, J. (1983). *Birth order: Its influence on personality*. Berlin: Springer-Verlag.
- Farrington, D. P., Jolliffe, D., Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M., & Kalb, L. (2001). The concentration of offenders in families, and family criminality in the prediction of boys' delinquency. *Journal of Adolescence*, 24, 579–596.
- Feeney, J. A., Noller Lynch, M., & Cicchetti, D. (1998). An ecological transactional analysis of children and contexts: The longitudinal interplay among child maltreatment, community violence, and children's symptomatology. *Development and Psychopathology*, 10, 235–257.
- Gross, J. J. (1998). The emerging field of emotion regulation: An integrative review. *Review of General Psychology*, 2, 271–299.

Zdroje přednášky

- Hagekull, B., & Bohlin, G. (2003). Early temperament and attachment as predictors of the Five Factor Model of Personality. *Attachment and Human Development*, 5, 2–18.
- Healey, M. D., & Ellis, B. J. (2007). Birth order, conscientiousness, and openness to experience – tests of the family-niche model of personality using a within family methodology. *Evolution and Human Behavior*, 28, 55–59.
- Krueger, R. F., Moffitt, T. E., Caspi, A., & Bleske, A. (1998). Assortative mating for antisocial behavior: Developmental and methodological implications. *Behavior Genetics*, 28, 173–186.
- Küçük, S., Habaci, M., Göktürk, T., Ürker, A., & Adiguzelli, F. (2012). Role of family, environment and education on the personality development. *Middle East Journal of Scientific Research*, 12, 1078–1084.
- Lo Cascio, V., Guzzo, G., Pace, F., & Pace, U. (2013). Anxiety and self-esteem as mediators of the relation between family communication and indecisiveness in adolescence. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 13, 135–149.
- Lyons-Ruth, K. (1996). Attachment relationships among children with aggressive behavior problems: The role of disorganized early attachment patterns. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64, 64–73.
- Maybery, D., & Reupert, A. (2006). Workforce capacity to respond to children whose parents have a mental illness. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 40, 657–664.
- McCrae, R. R., & Costa, P. T., Jr. (2008). Empirical and theoretical status of the Five-Factor Model of personality traits. In G. Boyle, G. Matthews & D. Saklofske (Eds.), *Sage handbook of personality theory and assessment* (Vol. 1, pp. 273–294). Los Angeles, CA: Sage.
- Neiderhiser, J. M., Reiss, D., & Hetherington, E. M. (2007). The Nonshared Environment in Adolescent Development (NEAD) project: A longitudinal family study of twins and siblings from adolescence to young adulthood. *Twin Research and Human Genetics*, 10, 74–83.
- Patterson, C. J., Fulcher, M., & Wainright, J. (2002). Children of lesbian and gay parents: Research, law, and policy. In B. L. Bottoms, M. B. Korvera, & B. D. McAuliff (Eds.), *Children and the law: Social science and policy* (pp. 176–199). New York, NY: Cambridge University Press.
- Paulhus, D. L., Trapnell, P. D., & Chen, D. (1999). Birth order effects on personality and achievement within families. *Psychological Science*, 10, 482–488.
- Picardi, A., Caroppo, E., Toni, A., Bitetti, D., & Di Maria, G. (2005). Stability of attachment-related anxiety and avoidance and their relationships with the five-factor model and the psychobiological model of personality. *Psychology and Psychotherapy*, 78, 327–345.
- Plomin, R. (1994). *Genetics and experience: The interplay between nature and nurture*. Newbury Park, CA: Sage.
- Rhee, S. H., & Waldman, I. D. (2002). Genetic and environmental influences on antisocial behavior: A meta-analysis of twin and adoption studies. *Psychological Bulletin*, 128, 490–529.

Zdroje přednášky

- Roberts, D. W., & Wood, D. (2006). Personality development in the context of the Neo-Socioanalytic Model of personality. In D. Mroczek & T. Little (Eds.), *Handbook of personality development* (pp. 11–39). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Robins, L. N. (1978). Sturdy childhood predictors of antisocial behaviour: Replications from longitudinal studies. *Psychological Medicine*, 8, 611–622.
- Schimmenti, A., Passanisi, A., Pace, U., Manzella, S., Di Carlo, G., & Caretti, V. (2014). The relationship between attachment and psychopathy: A study with a sample of violent offenders. *Current Psychology*, 33, 256–270.
- Schofield, T. J., Conger, R. D., Donnellan, M. B., & Jochem, R. (2012). Parent personality and positive parenting as predictors of positive adolescent personality development over time. *MerrillPalmer Quarterly*, 58, 255–283.
- Schore, A. (2003). *Affect dysregulation and disorders of the self*. New York, NY: Norton.
- Shaver, P. R., & Brennan, K. A. (1992). Attachment style and the big five personality traits: Their connection with romantic relationship outcomes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18, 536–545.
- Somit, A., Arwine, A., & Peterson, S. A. (1996). *Birth order and political behavior*. New York, NY: University Press of America.
- Spinath, F. M., & O'Connor, T. G. (2003). A behavioral genetic study of the overlap between personality and parenting. *Journal of Personality*, 71, 785–808.
- Sulloway, F. J. (1995). Birth order and evolutionary psychology: A meta-analytic overview. *Psychological Inquiry*, 6, 75–80.
- Van Loon, L. M., Van de Ven, M. O., Van Doesum, K. T., Witteman, C. L., & Hosman, C. M. (2014). The relation between parental mental illness and adolescent mental health: The role of family factors. *Journal of Child and Family Studies*, 23, 1201–121.
- Verhoeven, M., Junger, M., Van Aken, C., Dekovic, M., & Van Aken, M. A. G. (2010). Parenting and children's externalizing behavior: Bidirectionality during toddlerhood. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 31, 93–105.